

МЕЖІ ПОШИРЕННЯ ТА СИСТЕМА РОЗСЕЛЕННЯ ГУЦУЛІВ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XIX – ПЕРШІЙ ТРЕТИНІ XX СТОЛІТЬ

У статті наводиться коротка характеристика визначення меж Гуцульщини дослідниками цього краю та власне бачення цієї проблеми автором. Наводяться історія виникнення населених пунктів і присілок Гуцульщини, умови розміщення населення тощо.

Ключові слова: Гуцульщина, населені пункти, присілки, границя.

Упродовж усього періоду досліджень Гуцульщини виникали різні думки щодо її території. Найбільше це цікавило дослідників у XIX–XX ст. Більшість з них, поряд з вивченням цікавого для себе питання, намагалися паралельно визначити і її межі.

Це питання залишається актуальним і на сьогоднішній день, оскільки Українські Карпати відвідує дедалі більше іноземців і чітке визначення ареалів поширення етнографічних груп українського народу тягне за собою не зовсім коректні пояснення особливостей їх походження, антропологічних ознак, визначення специфіки й особливостей традиційних занять, господарства, освіти, культури, мистецтва та ін. Відвідувачі цього краю, та й місцеве населення, що також не впевнене в точності виділення меж свого етнографічного району, хотіли б знати напевне, де, хто і як належить до Гуцульщини.

Отже, метою дослідження є об'єктивне встановлення меж Гуцульщини, яке б опиралося на багатогранний комплекс різних ознак, особливостей, територіальної цілісності тощо. Для досягнення поставленої мети слід вирішити ряд завдань: проаналізувати системи й особливості раніше встановлених меж Гуцульщини; дослідити історичні, географічні, етнографічні, господарські чинники формування цілісної комплексної території Гуцульщини й аргументувати встановлення меж; на основі літературних та архівних матеріалів визначити систему заселення та розселення гуцулів.

Уперше визначення меж Гуцульщини наведено в працях І.Вагилевича [21, с.475–498] та В.Поля [20, с.99–235]. Проте їхні трактування базувалися на досить розрізнених етнографічних матеріалах. Детальніше окреслили терени Гуцульщини С.Витвицький [22, с.1–134] і В.Завадський [23, с.408], розширивши її межі. Натомість Я.Головацький зменшує цю територію [2, с.49–94]. Відомий польський етнограф О.Кольберг [17] у визначенні території Гуцульщини посилався на С.Витвицького. Такої ж думки дотримувався Р.Кайндль [16, с.118–160, 237–347]. Розширив межі Гуцульщини В.Шухевич [13], поширивши її на території, зайняті іншими етнографічними групами. Окремі помилки є й у визначеннях меж Гуцульщини Я.Фальковського [15, с.7–67].

Досить точно межі етнографічної території визначив В.Гнатюк [1, с.19–23], висновки якого практично збігаються із сучасним уявленням про Гуцульщину Ю.Гошка [3, с.24–27] – верхів'я долин рік Бистриця Надвірнянська (до Надвірної), Прут (до Саджавки), Чорний і Білий Черемоші (до Вижниці), Путила (повністю), Біла та Чорна Тиси (повністю), Тиса (до Великого Бичкова), Рибниця (до Косова), Пістинька (до Пістиня), Сучава (до Бродини), Молдова (до Брязи), Рускова (до Рускова) та Бистриця Золота (до Кирлибаби).

При проведенні антропологічних досліджень Я.Мидлярський [18, с.412–416; 19, с.195–210] та Я.Чекановський [14, с.1–38] до складу Гуцульщини включали Коломийський, Косівський і Надвірнянський повіти.

У результаті проведених комплексних досліджень українських учених [12, с.162–171] територія, що заселена гуцулами, визначалася так: на заході межа з бойками проходила по ріці Лімниці та далі по закарпатській частині – верхів'ями річок Берестянка й Турбат, ріки Тересви та долиною ріки Малої Шопурки до її злиття з Тисою, а на півдні – до державного кордону. На півночі та північному сході від ріки Лімниці межа перетинає ріки Бистрицю Солотвинську та Бистрицю Надвірнянську, захоплює село Пасічну, далі йде на Делятин, Яблунів, Косів, Вижницю, Берегомет, Красноільськ до кордону з Румунією.

М.Домашевський найбільше розширив межі Гуцульщини, охопивши практично всю територію на південному сході до Коломиї, проте виключивши долину ріки Шопурка (разом з Кобилецькою та Косівською Полями й Великим Бичковом) [8]. В.Грабовецький вважає, що до Гуцульщини відносяться південні села Богородчанського повіту та населені пункти східніше від Берегомета [4, с.7].

М.Мандибуря визначає кордон Гуцульщини таким чином: з північного заходу на південний схід – через Делятин, Яблунів, Пістинь, Косів, Кути, Вижницю, Берегомет, Банилів, Красноільськ; на півдні – по державному кордону України з Румунією від с. Стража (Румунія) до селища Великий Бичків, далі по вододілу між правими притоками Бистриці Солотвинської й лівими Бистриці Надвірнянської [7, с.5–6]. Своє бачення виділення меж Гуцульщини подала М.Лаврук [6, с.34–38]. За автором, що посилається на матеріали етнографа А.Данилюка, до Гуцульщини не входять такі населені пункти, як Пасічна, Надвірна, Делятин, Яблунів, Пістинь, Косів, Кути, Вижниця, Берегомет, тобто межа зміщена на південь від реальної. Так само до складу Гуцульщини не ввійшов і Великий Бичків – єдиний з населених пунктів Рахівщини.

На нашу думку, ураховуючи раніше наведені схеми визначення меж, територія української частини Гуцульщини мала б проходити по лінії: устя Шопурки – вододіл Шопурки та Малої Шопурки з Великим Плайцем і Тересвою до г. Темпа – вододіл Малої Шопурки та Турбату до г. Унгаряска – вододіл Турбату та Чорної Тиси до г. Братківська – вододіл Бистриці Надвірнянської з Турбатом і Брустуряною – вододіл Бистриці Надвірнянської та Бистриці Солотвинської – Битків – Пнів – Надвірна – Красна – Середній Майдан – Саджавка – Печеніжин – Стопчатів – Уторопи – Пістинь – Косів – Кути – Вижниця – Берегомет – Лопушна – вододіл Серету та Малого Серету до Долішнього Шепоту – вододіл Серету та Фалкеу (до Руської). Така територія зумовлена історичними, фізико-географічними, етнографічними та лінгвістичними [5, с.1–92] особливостями, на підтвердження чого можна навести такі аргументи:

- Першою й визначальною рисою є антропологічна характеристика населення кінця ХІХ – початку ХХ ст., тобто в час, коли міграційні процеси ще не суттєво зачепили населення південно-східних окраїн Східної Галичини. Результати показали незначні відмінності в антропологічному складі населення гірських і передгірних територій Надвірнянського, Косівського та Коломийського повітів.

- Житлове будівництво визначалося практично однаковими технічними характеристиками, стилем забудови та системою розселення. Житлові й господарські сільські та господарські полонинські споруди не мали різких відмінностей. Навкруги виниклих у ХІV–ХV ст. населених пунктів формувалися своєрідні осередки з подібними господарськими особливостями.

- Церковне будівництво (хрестовидні в плані гуцульські церкви) були зосереджені як у гірських селах, так і в передгірних населених пунктах долин Пруту, Черемошу та Бистриці Надвірнянської. Виняток тут складають церковні споруди нижньої частини закарпатської Гуцульщини, на стиль будівництва яких вплинули архітектурні стилі Західної Європи.

- Основні галузі промисловості – лісове господарство та деревообробка – були ідентичними як у горах, так і в передгір'ях, звичайно, з певними особливостями, що

стосувалися трелювання й сплаву деревини. Видобування нафти, газу, солей, будівельних матеріалів та іншої сировини відбувалось однаково, якщо не враховувати особливостей орографії та літології порід.

- Транспортне забезпечення, яке розвивалося від передгір'їв до гір, було тісно пов'язане у використанні як транскарпатських переходів і переїздів, так і торговельних шляхів.

- Розвиток, поширення, специфіка ремесел і технологія та основні засоби виробництва були практично ідентичними, якщо не враховувати вузькоареальних особливостей окремих місцевостей, що не змінювало загальної характеристики ремісничої діяльності.

- Орнаментика та кольорова гама вишивок, кептарів, виробів з бісеру, кераміки тощо не має чіткої межі поширення, оскільки навіть у центрі Гуцульщини виділяються окремі ареали поширення тих чи інших своєрідних елементів.

- У намаганнях провести делімітацію кордонів Гуцульщини необхідно абстрагуватися від сучасної, навіть довоєнної уяви про побут і заняття, антропологію та господарство населення цієї території і використовувати якнайдавніші архівні документи й матеріали досліджень. Це викликано впливом на традиційне господарство гуцулів насамперед імміграції, унаслідок чого сюди проникли елементи інших культур, що впродовж багатьох десятиліть певною мірою змінювали господарство, побут і культуру місцевого населення.

- Однобічний географічний підхід до визначення меж Гуцульщини невірний, оскільки в нашому випадку переважає фактор дискретності басейнових систем, які відкриті в напрямку виходу з гір, проте для верхніх частин долин Тиси, Пруту та Черемошів притаманний фактор континуальності, тобто Гуцульщина розташована в чітко окреслених долинних системах.

- Практично ніхто з дослідників не звертав увагу на те, що різниця між основними аспектами традиційної культури населення галицької та закарпатської Гуцульщини більша, ніж такі ознаки присутні, скажімо, у гірських і передгірних населених пунктах долин Пруту чи Черемошу, тобто на одному макросхилі Українських Карпат. Це, власне, ґрунтується на антропологічних, лінгвістичних та інших особливостях, а не на поверхневому підході до розміщення й специфіки окремих галузей господарювання, побуту чи видозмін у стилі, орнаментиці та колористиці народних виробів тощо.

За сучасним адміністративним поділом територія Гуцульщини охоплює південні частини Надвірнянського та Косівського районів Івано-Франківської, Вижницького району Чернівецької, повністю – Верховинський район Івано-Франківської, Путильський район Чернівецької та Рахівський район Закарпатської областей.

Поселення гуцулів у 1772–1918 рр. належали до Австрійської (від 1866 р. – Австро-Угорської) імперії, а в її складі – до трьох адміністративних країв – Галичини, Буковини й Закарпаття. Після розпаду Австро-Угорщини Буковина була окупована Румунією (1918–1940), Галичину загарбала Польща (1919–1939), а Закарпаття – Чехословаччина (1919–1938) й Угорщина (1939–1944).

За адміністративним поділом 1782 р. галицька Гуцульщина входила до складу Станіславської округи (дистрикту). За поділом 1867 р. населені пункти галицької Гуцульщини ввійшли в три повіти – Коломийський, Косівський і Надвірнянський. Уся влада була передана старостам, які підпорядковувалися Галицькому намісництву.

Повіти в цей час були великими за площею, до їх складу входило багато міст, містечок, сіл і присілків [4, с.8; 11, с.124–150]. Так, до Надвірнянського повіту входили міста Надвірна (перша згадка – 1578) і Делятин (1370, місто з 1554), села: Битків (1390), Білі Ослави (1558), Білозорина (1783), Вороненка (1873), Ворохта (1820), Добротів (1460), Дора (1618), Заріччя (1610), Згари (1819), Зелена (1558), Климпуші (1925), Красна (1455), Ланчин (1400), Лоєва (1556), Луг (1643), Лютова (1612), Максимець

(1820), Межиріччя (1650), Микуличин (1412), Міхудра (1644), Пасічна (1612), Пнів (1420), Поляниця (1820), Попівка (1572), Постоята (1848), Причіл (1819), Рафайлова (1820), Саджавка (1400), Стримба (1610), Татарів (1651, до 1673 – Белзень), Черник (1848), Чорні Ослави (1558), Чорний Потік (1624), Шевелівка (1601), Яблуниця (Слобода, 1643), Ямна (1618), Яремче (1787); до Коломийського повіту – Баня-Березів (1638), Березів Горішній (1405), Іспас (Спас, 1433), Княздвір (XII), Люча (1412), Лючки (Боярська Слобода, 1632), Марківка (1684), Молодятин (1644), Нижній Березів (1470), Нижній Іспас (1649), Печеніжин (1443), Рунгури (1579), Середній Березів (1763), Слобідка (1643), Слобода Рунгурська (1703), Стопчатів (1416), Яблунів (Влодків, 1593), Текуча (1626).

Найбільшим за кількістю населених пунктів був Косівський повіт [4, с.8; 11, с.124–150], куди входили міста Косів (Риків, Старий Косів – 1318, м. Косів – 1564) і Кути (Старі Кути – 1427, м. Кути – 1710) та села: Акришори (1607), Бабин (1408), Баня Свірська (1666), Барвінків (1717), Бережниця (1825), Бистрець (1818), Біла Річка (1820), Білоберізка (1669), Брустури (1609), Буковець (1759), Буркут (1812), Вербовець (1685), Верхній Ясенів (1628), Вибранівка (1781), Вигода (1895), Волова (1880), Голови (1677), Голошина (1852), Город (1408), Грамотне (1822), Гринява (1702), Гуцулівка (1899), Дземброня (1815), Довгопілля (1500), Жаб'є (1424), Замагорів (1822), Зелена (1868), Ільці (1745), Кобаки (1450), Космач (1412), Кохан (1787), Красник (1859), Краснолів (1649), Кривець (1825), Кривоброди (1890), Кривопілля (1829), Криворівня (1654), Микитинці (1375), Мозолівка (1877), Монастирське (1738), Москалівка (1600), Перехресне (1758), Пістинь (1416, м. Пістинь – 1750), Полянки (1701), Пробійнівка (Шикмани, 1788), Прокурава (1633), Рибне (1427), Рівне (1590), Рівня (1810), Річка (1692), Рожин Малий (1593), Рожин Великий (1593), Рожнів (1408), Розтоки (1500), Сеньківське (1932), Слупейка (1692), Смодна (1692), Снідавка (1855), Соколівка (1630), Соколовиця (1848), Стайще (1928), Стебне (1740), Стовпні (1825), Топільче (1814), Трач (1781), Тюдів (1593), Устеріки (1623), Уторопи (1367, м. Уторопи – 1524), Ферескуля (1736), Хімчин (1592), Хороцеве (1691), Черганівка (1644), Черетів (1889), Чорна Річка (1820), Шешори (1424), Шибене (1815), Шипіт (1820), Яблуниця (1717), Явірник (1815), Яворів (1692).

Буковинською Гуцульщиною протягом 1785–1787 рр. управляв військовий уряд. З 1 лютого 1787 р. Буковина за розпорядженням імператора Йосифа II була приєднана до Галичини як окрема округа (циркул) і до 1849 р. підпорядковувалася галицькому губернаторові, після чого їй надано автономію і вона стала окремим князівством зі своєю адміністрацією, яку було ліквідовано в 1851 р. У 1859–1861 рр. Буковина знову перебувала в складі Галичини як окремий округ. У 1867 р. її поділено на 11 повітів, які в 1868 р. названо повітовими староствами. За цим адміністративним поділом, який зберігся до початку ХХ ст., гуцульські населені пункти ввійшли до Вижницького повіту, що охоплював два судові округи із центрами в Путилові й Вижниці. Сюди входили місто Вижниця (перша згадка – 1450), села: Багна, Банилів (Руський Бапилів, 1445), Берегомет (1696), Бісків, Виженка (XVIII), Випчина, Галицівка, Греблина, Гробище, Дарії (XV), Дихтинець (1783), Довгопілля (1607), Долішній Шипіт (XVIII), Заріччя, Замогила, Катериндорф (1869), Киселиці (1774), Конятин (1774), Лопушна (XIX), Лустун, Малий Дихтинець, Мариничі (XVIII), Нижній Яловець, Околена (1886), Олександрдорф (1863), Паркулина, Підзахаричі (XVIII), Плай (1887), Плита, Плоска (1774), Площі, Поляківське, Путила (1501), Рижа (XIX), Рипень, Рівня (XIX), Розтоки (1501), Сарата, Селятин (1490), Сергії (1780), Стебні (XIX), Тораки (XIX), Усть-Путила (1774), Фальків, Фошки, Хорови (XIX), Шипіт (Шипот-Камерал, 1490), Шпетки (XIX), Яблуниця (XVIII) та Ями [4, с.8–9]. Від Катериндорфа пізніше відокремилися села Черешенька, Межиброди, Розтоки, Шипіт і Виженка.

Закарпатська частина Гуцульщини, яка перебувала під владою Угорщини, за адміністративним поділом XVIII–XIX ст. входила в Марамороську жупу із центром у Сигеті, до якої належали Рахів (1447), Білин (XVIII), Богдан (XVIII), Великий Бичків (XIV), Верхнє Водяне (Верхня Апша, XIV), Водиця (Апшиця), Говерла, Ділове (Трибушани, кін. XVI), Кваси (1648), Кобилецька Поляна (XV), Косівська Поляна (XVII), Кости́лівка (Берлебаш, XVIII), Лазіщина (кін. XVI), Луг (1439), Луги (XVII), Подерей, Розтоки (1651), Середнє Водяне (Середня Апша), Сітний, Тростинець, Устеріки (поч. XIX), Усть-Чорна (XVIII), Хмелів, Чорна Тиса (XVIII), Ясіня (1555) [4, с.9].

У другій половині XIX – на початку XX ст., як видно з вищенаведеної інформації про перші згадки населених пунктів, на галицькій Гуцульщині виникло ще понад 35 населених пунктів, зокрема, у верхів'ях рік Білий і Чорний Черемоші, Прут, Бистриця Надвірнянська та їх притоках. Наприкінці XVIII ст. в околицях Гриняви виокремлюються села (присілки) Шикмани, Біла Річка, Голошино, а також Грамотне та відома здравниця Буркут (1912). У цей самий час на території Жаб'я як окремі поселення виділяються Бачна, Чорна Гора, Буковець, Ільця Горішня, Ільця Долішня, Красний Луг, Криве Поле, Криве, Довге Поле. Аналогічна картина спостерігалася й у Зеленій Надвірнянського повіту, присілки якої із часом перетворилися в села Згари, Климпуші, Максимець, Причіл і Рафайлова (вперше згадується в документах 1819 р., а виділено в окреме село в 1934). На території села Зелена в долині Чорного Черемошу виникли поселення Буркут, Топільче та Явірник. Так само із села Голови відокремилася Чорна Річка, з Довгопілля – Кохан і Полянки, з Красноїлля – Вигода, з Яблуниці – Пробійнівка, з Кобак – Слобідка, з Пістиня – Микитинці, з Пасічної – Букове та Постоята, з Яблуниці (долина Пруту) – Вороненка й Поляниця.

Паралельно відбувалося й заселення високогірних лук і полонин. Так виникли поселення Бережниця (1895), Біла й Чорна Річки (1910), Голошино (1862), Дземброня, Криве Поле, Кривець, Мозолівка (1900), Сеньківське, Стовпні (1932), Черник (1880), Явірник та інші [4, с.16–17].

Загалом на території Гуцульщини в досліджуваній період було відомо близько 220 населених пунктів – міст, містечок, сіл і присілок (табл. 1), більшість з яких засновано ще до початку досліджуваного періоду (165, або 75%). Ще 21 населений пункт (9,5%) засновано до Першої Світової війни. На жаль, на сьогоднішній день документально не підтверджено перші письмові згадки про 31 населений пункт (14,1%). За М.Домашевським [9; 10], усі вони існували ще за часів “Руси-України”, що, на нашу думку, є необґрунтованим і посилатися на ці датування не варто.

Таблиця 1

Населені пункти та присілки на Гуцульщині в 1850–1939 рр. (складено автором)

Частини Гуцульщини	Загальна кількість	Перші письмові згадки			
		До 1850 р.	1850–1914	1919–1939	Точно не встановлено
Галицька Гуцульщина, у т. ч.:	140	125	12	3	0
Надвірнянський повіт	40	37	2	1	0
Коломийський повіт	18	18	0	0	0
Косівський повіт	82	70	10	2	0
Буковинська Гуцульщина	55	23	8	0	24
Закарпатська Гуцульщина	25	17	1	0	7
По Гуцульщині	220	165	21	3	31

Отже, ураховуючи вищевикладене, можна констатувати, що межі української частини Гуцульщини, що зумовлені історичними, фізико-географічними, етнографічними та лінгвістичними особливостями, проходять по лінії: устя Шопурки – вододіл Шопурки та Малої Шопурки з Великим Плайцем і Тересвою до г. Темпа – вододіл Малої Шопурки та Турбату до г. Унгаряска – вододіл Турбату та Чорної Тиси до г. Братківська – вододіл Бистриці Надвірнянської з Турбатом і Брустурянкою – вододіл Бистриці Надвірнянської та Бистриці Солотвинської – Битків – Пнів – Надвірна – Красна – Середній Майдан – Саджавка – Печеніжин – Стопчатів – Уторопи – Пістинь – Косів – Кути – Вижниця – Берегомет – Лопушна – вододіл Серету та Малого Серету до Долішнього Шепоту – вододіл Серету та Фалкеу (до Руської).

Поселення гуцулів належали в 1772–1918 рр. до Австрійської (від 1866 р. – Австро-Угорської) імперії та трьох адміністративних країв – Галичини, Буковини й Закарпаття. За адміністративним поділом 1782 р. галицька Гуцульщина входила до складу Станіславської округи (дистрикту). За поділом 1867 р. населені пункти галицької Гуцульщини ввійшли в три повіти – Коломийський, Косівський і Надвірнянський. Уся адміністративно-політична влада була передана в управління старости, який підпорядковувався Галицькому намісництву у Львові. Протягом 1785–1787 рр. буковинською Гуцульщиною управляв військовий уряд. За розпорядженням імператора Йосифа II з 1 лютого 1787 р. Буковина була приєднана до Галичини як округа (циркул) і до 1849 р. підлягала галицькому губернаторові, після чого їй надано автономію – вона стала окремим князівством зі своєю адміністрацією, яку ліквідовано 1851 р. У 1859–1861 рр. Буковина знову перебувала в складі Галичини як окремий округ. У 1867 р. Буковину поділено на 11 повітів, які в 1868 р. названо повітовими староствами. За цим адміністративним поділом, який зберігся до початку ХХ ст., гуцульські населені пункти ввійшли до Вижницького повіту, що охоплював два судові округи із центрами в Путилові й Вижниці. Закарпатська частина Гуцульщини, яка перебувала під владою Угорщини, за адміністративним поділом ХVIII–ХІХ ст. входила в Марамороську жупу із центром у Сигеті. Після розпаду Австро-Угорщини Буковина була окупована Румунією (1918–1940), Галичину загарбала Польща (1919–1939), а Закарпаття – Чехословаччина (1919–1938) й Угорщина (1939–1944).

Загалом на території Гуцульщини відомо близько 220 населених пунктів і присілків, більшість з яких засновано ще до середини ХІХ ст. (75%); 21 населений пункт (9,5%) засновано до Першої світової війни.

1. Гнатюк В. Гуцули / В. Гнатюк // Подкарпатська Русь. – 1923. – № 1. – С. 19–23; № 2. – С. 43–50.
2. Головацький Я. Мандрівка по галицькій та угорській Русі: описана в Аркушах до приятеля у Л. / Я. Головацький; [післямова “Слово любові до рідного краю” М. Вальо і З. Матисякевича] // Жовтень. – 1976. – № 6. – С. 49–94.
3. Гошко Ю. Г. Етнографічна територія / Ю. Г. Гошко // Гуцульщина (Історико-етнографічне дослідження). – К.: Наукова думка, 1987. – С. 24–27.
4. Грабовецький В. В. Нариси історії Прикарпаття / В. В. Грабовецький. – Івано-Франківськ: Акорд, 1995. – Т. 8: Гуцульщина в другій половині ХІХ – поч. ХХ століть. – 222 с.
5. Кобилянський Б. Гуцульський говір і його відношення до говору Покуття / Б. Кобилянський. – К., 1928. – 92 с.
6. Лаврук М. Гуцули Українських Карпат: етногеографічне дослідження / М. Лаврук. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2005. – С. 34–38.
7. Мандибура М. Д. Полонинське господарство Гуцульщини другої половини ХІХ – 30-х років ХХ ст. / М. Д. Мандибура. – К.: Наукова думка, 1978. – С. 5–6.
8. Історія Гуцульщини / [за ред. М. Домашевського]. – Чикаго; Львів: Логос, 1995. – Т. I. – 500 с.
9. Історія Гуцульщини / [за ред. М. Домашевського]. – Чикаго: Basilian Press, 1985. – Т. II. – 508 с.
10. Історія Гуцульщини / [за ред. М. Домашевського]. – Чикаго: Basilian Press, 1986. – Т. III. – 442 с.
11. Сіреджук П. З хроніки заселення галицької Гуцульщини / П. Сіреджук // Історія Гуцульщини. – Львів: Логос, 1999. – Т. IV. – С. 124–150.
12. Українська етнографія [Наукові записки Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР]. – К., 1958. – Т. 4. – С. 162–171.

13. Шухевич В. Гуцульщина / В. Шухевич. – Верховина, 1997 [репр. вид. 1899 р.]. – Ч. 1–2. – 352 с.
14. Czekanowski J. Struktura antropologiczna Polski Południowo-Wschodniej / J. Czekanowski. – Lwów : Związek Polskich Towarzystw Naukowych we Lwowie, 1939. – 38 s.
15. Falkowski J. Zachodnie pogranicze Huzulczyzny: Dolinami Prutu, Bystricy Nadwórnianskiej, Bystricy Solotwińskiej i Lomnicy / J. Falkowski // Prace etnograficzne. – Lwów, 1937. – T. III. – 170 s.
16. Kaindl R. Beiträge zur Volkskunde des Ostkarpathengebietes / R. Kaindl. – Czernowitz, 1902. – S. 118–160, 237–247.
17. Kolberg O. Ruś karpacka : Dzieła wszystkie / O. Kolberg. – Wrocław ; Poznań, 1970. – T. 54. – Cz. I. – 335 s. + I-LXXII.
18. Mydlarski J. Etude anthropologique de la population des Karpathes Orientales : Przegląd Antropologiczny / J. Mydlarski // Kosmos. – 1938. – T. XII. – S. 412–416.
19. Mydlarski J. Przyczynek do poznania struktury antropologicznej Polski i zagadnień doboru wojskowego / J. Mydlarski // Kosmos. – 1928. – T. LIII. – S. 195–210.
20. Pol W. Obrazy z życia i natury / W. Pol. – Kraków, 1870. – S. 99–235.
21. Vahylevyč J. Huculové, obyvatelé východního pohorja karpatského / J. Vahylevyč // Časopis českého museum. – Praha, 1839. – Roč. 13. – S. 45–68.
22. Witwicki S. Rys historyczny o Huculach / S. Witwicki. – Lwów : Druk. M. F. Poremby, 1863. – 134 s.
23. Zawadzki W. Huculy: Szkis etnograficzny / W. Zawadzki // Klozy. – Warszawa, 1872. – № 390. – S. 407–408.

In the article short description of determination of borders of Guzulshyna is pointed by the researchers of this edge and own vision of this problem of author. History of settlements of Guzulshyna, condition of settling apart of population, is pointed and other.

Key words: Guzulshyna, settlements, borders.